

Dr Barbara Dobrowolska

ASPERGER'S SYNDROME – SOCIO-HISTORICAL BACKGROUND OF AUTISM AND ITS PEDAGOGICAL CONSEQUENCES. RESEARCH AND SOCIAL PRACTICE AND THE RIGHT TO LIFE

Zespół Aspergera - społeczno-historyczne tło autyzmu i jego pedagogiczne konsekwencje. Badania naukowe i praktyka społeczna a prawo do życia

Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2309-097X> E-mail: barbara.dobrowolska@uws.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.35.19>

Wprowadzenie

Obecność autyzmu we współczesnej edukacji i jego konsekwencje skłaniają do analizy społeczno-historycznej, co poszerza świadomość edukacyjną i skłania do refleksji. Badania nad Zespołem Aspergera mają w zasadzie transdyscyplinarny charakter. Poza historią i ideologiami XX wieku mieszczą w sobie bowiem medyczne, bioetyczne, psychologiczno-pedagogiczne aspekty, o których wiedza w praktyce edukacyjnej stanowi podstawę właściwych rozwiązań dydaktycznych, terapeutycznych a także ma określone konsekwencje społeczne¹. Wpisuje się ona także w aksjologię wychowania i pracę socjalną. W procesie integracji i działań inkluzyjnych osób z niepełnosprawnością jaką stanowi spektrum autyzmu (zawierający wcześniej jednostkę nazywaną zespołem Aspergera jako łagodniejszą formę autyzmu), najważniejsza wydaje się wiedza i najnowsze rozwiązania psychoterapeutyczne, co ułatwia pracę zarówno z dzieckiem, jak i osobą dorosłą. Tymczasem etiologia zaburzeń a szczególnie ich tło i historyczny kontekst stoją w poważnej sprzeczności ze współcześnie obowiązującą ideą pracy i wsparcia osób z niepełnosprawnością.

Społeczno-historyczna etiologia w prezentowaniu publikacji obejmuje postać Hansa Aspergera, twórcę badań nad diagnostyką określonych zaburzeń rozwojowych i opracowania koncepcji ich leczenia w ramach tzw. pedagogiki leczniczej.

1. Hans Asperger i społeczno-historyczny kontekst z eugeniką w tle

Hans Asperger związany był w latach 30-tych minionego wieku z Kliniką Pedagogiki Leczniczej (Heilpaedagogische Abteilung der Universitaet in Wien). Zajmował się praktyką leczniczą a dokładnie terapią dzieci przejawiających zaburzenia społeczne. Wówczas Asperger znał pojęcie autyzmu, które zostało użyte przez Eugena Bleulera, szwajcarskiego psychiatrę w 1911 roku. Opisywał on objawy schizofrenicznych pacjentów wyróżniających się wyraźną izolacją od świata i kontaktów społecznych². Jego przypadki - co podkreślał – cechowały szczególne zdolności w zakresie nauk ścisłych. Asperger zauważając znaczne umiejętności matematyczne u swoich pacjentów nazywał ich małymi profesorami³.

Poza pracą Aspergera należy wspomnieć o prowadzonych wcześniej - jeszcze przed wojną - praktykach eugenicznych wobec dzieci kwalifikowanych jako nieuleczalnie chore lub społecznie zbędne w przypadku chorób psychicznych. Myśl eugeniczna rozwinęła się w Stanach Zjednoczonych z narodową biologią Ameryki, polowaniem na „nieprzystosowanych”,

¹ Patrz: A. Kozdroń, *Zespół Aspergera. Zrozumieć, aby pomóc*, Warszawa 2015; T. Attwood *Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik*, Gdańsk, 2013; M. Charbicka, *Dziecko z zespołem Aspergera*, Warszawa, 2015.

² E. Sheffer, *Dzieci Aspergera. Medycyna na usługach III Rzeszy*, Poznań 2019, s.12.

³ H. Asperger. *Heilpädagogik: Eine Einführung in die Psychopathologie des Kindes für Ärzte, Lehrer, Psychologen, Richter und Fürsorgerinnen*, Wien 1968.

legitymizacją nauki o rasach czy sterylizacją⁴. *Amerykański ruch eugeniczny dotarł w końcu i do Niemiec, gdzie zafascynował Adolfa Hitlera i nazistów. Pod rządami Hitlera eugenika przybrała postać, o jakiej się nie śniło jej amerykańskim prekursorom*⁵. Powołanie w Stanach Zjednoczonych Eugenics Record Office w Cold Spring Harbor i praktyki rozwijane przez Charlsa Davenporta, Harry'ego Laughlina, Margareth Sanger i wielu innych, w tym wspierających ruch eugeniczny przemysłowców i koncerny, sprawiły, że idea ta stała się motorem eksterminacji w Europie, co *doprowadziło do Holocaustu, zagłady Cyganów, zniszczenia Polski, zdziesiątkowania całej Europy*⁶.

Według innych badań i źródeł „złe geny” w ocenie eugeników przypisywano następującym grupom: *niepełnosprawnymi intelektualnie, niewidomymi, głuchymi, chorymi na schizofrenię, padaczkę, gruźlicę, uzależnionych od alkoholu albo narkotyków, przestępców, ubogich i – najbardziej pojemna z kategorii – „zbożców”*. A także *ludzi o innym niż większość obywateli danego kraju kolorze skóry, pochodzeniu czy wyznaniu*⁷. Z nauki eugenika przekształciła się w ideologię, która święciła swoje triumfy w Niemczech a latach 30-tych XX wieku. Ostatecznie nazistowska eugenika usiłowała stworzyć świat na bazie nihilistycznej wizji nierówności, opierając się na prześladowaniach i tanatologii⁸. W tym czasie Hans Asperger prowadził swoją praktykę lekarską na polu psychiatrii i dokonywał diagnoz z punktu widzenia „przydatności” społecznej dzieci z zaburzeniami autystycznymi.

2. Hans Asperger - praktyka lekarska z dziećmi a ideologia

Powyższa charakterystyka wydaje się istotna, by zrozumieć motywy i charakter pracy Aspergera. We wstępie do książki *Dzieci Aspergera. Medycyna na usługach III Rzeszy* jej autorka Edith Sheffer⁹ odniosła się do założeń ideologicznych państwa niemieckiego w latach 30-tych i w okresie II wojny światowej. Zazaczyła w nich dążenia do homogeniczności i czystości rasy, reprodukcji osób pożądaných i społecznie przydatnych. Jak pisze *działania mające oczyścić wspólnotę polityczną doprowadziły do Holocaustu – eksterminacji ponad 6 milionów Żydów, czyli największego ludobójstwa w historii – a także wielu innych programów systematycznej eliminacji. Rzesza zamordowała ponad 200 tysięcy osób uznanych za niepełnosprawne, 220 tysięcy Cyganów (Romów i Sinty), a także wielkie rzesze mieszkańców państw Europy Wschodniej i Środkowej oraz Związku Sowieckiego, w tym także 3,3 mln sowieckich jeńców wojennych*¹⁰. W swojej pracy autorka powołuje się na liczne dokumenty i opracowania, nawiązuje do naukowych zasad higieny rasowej. Były one podstawą segregacji ludzi i przypisywania im - według przyjętych i bardzo elastycznych norm - niekorzystnych cech wynikających z dziedziczności i fizjologii. Jak pisze: *niewątpliwie rasa była ważnym kryterium kształtowania się narodowosocjalistycznego reżymu*¹¹. Klasyfikacja miała często przypadkowy i niejednoznaczny charakter. Prześladowaniem objęto *na przykład osobników „społecznych” i „obiboków” (czyli przestępców, bezrobotnych, bezdomnych, alkoholików prostytutki, homoseksualistów, przeciwników politycznych (zwłaszcza socjalistów i komunistów), a także dysydentów religijnych” (takich jak Świadkowie Jehowy)*¹². W takich warunkach społecznych i ideologicznych funkcjonował jako psychiatra Hans Asperger. Nie da się zatem oddzielić

⁴ E. Black, *Wojna przeciw słabym. Eugenika i amerykańska kampania na rzecz stworzenia rasy panów*, przeł. H. Jankowska, Warszawa 2004.

⁵ Tamże, s. 19.

⁶ E. Black, *Wojna przeciw słabym. Eugenika i amerykańska kampania...*, s.20.

⁷ K. Błażejowska, *Bezdušní. Zapomniana zagłada chorych*, Wołowiec 2023, s. 12.

⁸ M. Conroy, *Nazistowska eugenika. Prekursorzy, zastosowanie, następstwa*, przeł. Violetta Dobosz, Katowice 2021, s.388.

⁹ E. Sheffer, *Dzieci Aspergera. Medycyna na usługach III Rzeszy*, Poznań 2019

¹⁰ Tamże, s. 18.

¹¹ Tamże, s. 19.

¹² Tamże, s. 19-20.

praktyk medycznych w zakresie psychiatrii od obowiązującej w III rzeszy ideologii. Jak więc sytuacja ta wpływała na badania i leczenie przez Aspergera powierzonych jego opiece i diagnostyce dzieci?

3. Kim był Hans Asperger? Curriculum vitae w tym troska o dziecko

Jak podają źródła¹³, żył w latach 1906 - 1980. W notce biograficznej Bartosza T. Wielińskiego w jego reporterskiej opowieści opartej na licznych dokumentach, wywiadach znajdujemy następującą charakterystykę Aspergera: *pediatra, jako pierwszy opisał objawy zaburzeń autystycznych, które później nazwano zespołem Aspergera. Równoległe z pracą naukową zajmował się selekcją dzieci przeznaczonych do uśmiercania w zakładzie am Spiegelgrund*¹⁴. Taki rys biograficzny wydaje się absurdem, antynomią nie do przyjęcia w medycznym i etycznym jednocześnie kontekście.

Hans Asperger reprezentował wiedeński kierunek tzw eugeniki pozytywnej, której celem było wspieranie i propagowanie pozytywnych jej aspektów, mających na celu działanie wspierające rozrodczość z jednoczesnym ograniczaniem reprodukcji „osobników niepożądanych”. Był sekretarzem Stowarzyszenia Świętego Łukasza, które *w coraz większym stopniu otwierało się na narodowosocjalistyczne idee i w połowie lat 30. przyjmowało członków powiązanych z NSDAP (...)*¹⁵.

Najbardziej obciążającym Aspergera faktem jest jego praca w wiedeńskim ośrodku zajmującym się opieką nad dziećmi obciążonymi wadami rozwojowymi w tym przede wszystkim dziećmi ze spectrum zaburzeń autystycznych. Kierował je osobiście swoją formalną decyzją do Spiegelgrund (klinika k. Wiednia), skąd zwykle nie wychodziły żywe. Poddawano je praktyce eugenicznej, gdzie często umierały¹⁶. Jak piszą redaktorzy czasopisma „Molecular Autism” oraz ich recenzenci, *była to klinika, w której dzieci uznane za genetycznie niezdolne do konformizmu społecznego lub posiadające „wady” fizyczne lub psychiczne uznane za niepożądane i uznane za uwarunkowane genetycznie, były zabijane głodem i śmiertelnymi zastrzykami, a których śmierć rejestrowano jako spowodowaną na zapalenie płuc*¹⁷. Obejmowała ona tzw. przydatność społeczną jednostki, co uzasadniało „eliminowanie” osób z defektami, chorobami genetycznymi, niepełnosprawnością intelektualną i społeczną. Pozornie praca w klinice Pedagogiki Leczniczej wiązała się z szeroką działalnością pedagogiczną i jednocześnie medyczną a sam Hans Asperger nazywał siebie *pediatrą i nauczycielem leczniczym*¹⁸. Opisany przez niego w 1944 roku zespół został już po jego śmierci w 1980 roku włączony do Międzynarodowego Systemu Klasyfikacji WHO (ICD-IO). Miało to miejsce w 1991 roku a następnie w 1994 roku znalazło się w Diagnostycznym Podręczniku Statystycznym Zaburzeń Psychiczych (DSM-IV) *American Psychiatric*. Jego praca habilitacyjna opublikowana w 1943 roku i powojenna działalność przeszły do porządku dziennego z pominięciem jego niechlubnej przeszłości. Dopiero Lora Wing¹⁹, angielska psycholog po śmierci Aspergera w 1980 roku przywołała pamięć o jego dokonaniach i opisach klinicznych przypadków autystycznych psychopatów nazywając je na jego cześć *zespołem Aspergera*. Przez wiele lat jego związki z ideologią nazistowską nie były ujawniane. Jego powojenna kariera rozwijała się bardzo systematycznie, co potwierdza uzyskanie w maju 1957 roku tytułu profesora nadzwyczajnego oraz powołanie do zarządu Uniwersyteckiego Szpitala Dziecięcego

¹³ M. Berger, *Hans Asperger. Sein Leben und Wirken*. In: *heilpädagogik.de*. 5(4),2007, s. 29–32. ISSN 1433-0660.

¹⁴ B. Wieliński T. B., *Wojna lekarzy Hitlera*, Warszawa 2021, s. 542.

¹⁵ Tamże, s. 59.

¹⁶ S. Baron-Cohen, A. Klin, S. Silberman *et al.*, *Did Hans Asperger actively assist the Nazi euthanasia program?*. *Molecular Autism* 9, 28 (2018), <https://doi.org/10.1186/s13229-018-0209-5>, dostęp: 13.02.2024.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ M. Berger, *Hans Asperger. Sein Leben und Wirken*, „Heilpädagogik”, 4/2007, s. 29–32.

¹⁹ L. Wing, *Asperger's syndrome: a clinical account*, „Psychological Medicine” 11(1) /1981, s. 115–129.

w Innsbrucku²⁰. H. Czech²¹ w swoich pracach udokumentował charakter pracy Aspergera. W innych źródłach w roku 2018 potwierdzono jego udział w nazistowskim programie eugenicznym²². W 2020 roku w jednej z publikacji pojawiła się inna retoryka, będąca odrzuceniem zarzutów wobec H. Aspergera i obroną jego reputacji: nie był *opiekunem nazistowskich morderców dzieci ze Spiegelgrund (...). Praktykowanie „eutanzji” dzieci było dla niego właściwie niemożliwe, (...) Asperger nie był ani świadomie, ani dobrowolnie zamieszany w te okrucieństwa*²³. Warto wspomnieć, że papież Pius XI w swojej encyklice „*Casti connubi*” z 31 grudnia 1930 roku nakazywał odrzucenie przymusowej sterylizacji i narodowosocjalistycznej higieny ras oraz jakichkolwiek ingerencji w ciało ludzkie, w tym także ze względów eugenicznych. Potwierdza to m. in. zapis: *Państwu nie przysługuje żadna bezpośrednia władza nad ciałem podwładnych. Jeśli niema winy i tym samym powodu do kary cielesnej, nie wolno mu naruszyć całości ciała albo go kaleczyć, ani ze względów eugeniki ani z innych jakichkolwiek powodów. Taką jest nauka św. Tomasza z Akwinu*²⁴.

4. Etyczna ocena działalności Aspergera

Z dzisiejszej perspektywy ocena etyczna działalności Aspergera w kontekście jego pracy eugenicznej wydaje się jednoznacznie negatywna i wymaga krytyki, chociażby w kontekście etyki lekarskiej i pedagogicznej. Ta jednak z dzisiejszego punktu widzenia staje się obszarem dualizmu i polaryzacji społecznej. Wpisuje się w szeroki kontekst społecznych i światopoglądowych idei zwłaszcza na płaszczyźnie postępującej laicyzacji Europy a w konsekwencji postaw ateistycznych. Nie są one jednak przedmiotem rozważań tego artykułu, chociaż znacząco kształtują współczesną optykę społeczną. Postrzeganie osób naznaczonych chorobą, dysfunkcją i poziomem ich społecznej akceptacji, przynależne im *versus* zabierane prawa, stają się – niezależnie od czasu historycznego – kryterium i probierzem humanizmu a z nim człowieczeństwa i uznania praw naturalnych. Jak pisze wspomniana Edith Sheffer autyzm a wraz z nim *diagnoza nie pojawiła się od razu, w pełni ukształtowana, sui generis, ale fragment po fragmencie była formowana przez wartości i wzajemne oddziaływania psychiatrii, państwa i społeczeństwa*²⁵. Autorka uznaje za konieczność łączenie wcześniejszych badań z historyczną prawdą a *zrozumienie tych powiązań może rzucić nowe światło na spectrum zaburzeń autystycznych i pomóc zastanowić się nad implikacjami kulturowymi dla XXI wieku*²⁶.

5. Czy społeczna w tym edukacyjna inkluzja osób ze spectrum autyzmu ma szanse w dobie globalizacji?

Aspergerowska koncepcja z jednej strony szła w kierunku wspomagania i tzw. pedagogiki leczniczej, z drugiej zaś wpisała się w narodowosocjalistyczną eugenikę w imię czystości ras. Powstaje zatem dysonans między osobą Hansa Aspergera a rzeczywistym obrazem zespołu zaburzeń nazwanego przez Lorę Wing na cześć Aspergera i w imię jego pamięci. W

²⁰ Patrz: M. Berger, *Hans Asperger...*, s. 31.

²¹ H. Czech, *Asperger und der Nationalsozialismus: Geschichte einer Verstrickung*. Gießen: Psychosozial 2023. ISBN 978-3-8379-3188-4; H. Czech, *Hans Asperger und der Nationalsozialismus: Konturen einer Kontroverse*. In: Monatszeitschrift Kinderheilkunde. 168 (Suppl 3), 2020, S. 163–175. ISSN 0026-9298; H. Czech, *Hans Asperger. National Socialism, and „race Hygiene“ in Nazi-era Vienna*. In: *Molecular Autism*. 9(1),2-18, S. 2–43. ISSN 2040-2392.

²² Za: S. Baron-Cohen, A. Klin, S. Silberman *et al.*, *Did Hans Asperger actively assist the Nazi euthanasia program?*. *Molecular Autism* 9, 28 (2018).

²³ W. Maleczek, P. Malina, E. Tatzer und F. Waldhauser, *Hans Asperger, Leben und Wirken 1931 bis 1946. Er war kein Handlanger der NS-Kindermörder vom „Spiegelgrund“*. In: *Monatsschrift Kinderheilkunde*. 168(Suppl 3), 2020, S. 176–187, s. 176, ISSN 0026-9298

²⁴ Encyklika Piusa XI „*Casti connubi*” z 31.12. 1930 roku, dostęp: 17.03.2024. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/encykliki/casti_connubi_31121930.html

²⁵ E. Sheffer, *Dzieci Aspergera. Medycyna na usługach III Rzeszy*, Poznań 2019, s. 27.

²⁶ Tamże.

rzeczywistości trudno jest podważyć jego dorobek badawczy i praktykę pediatryczną, bo mają one swoją legitymizację w literaturze naukowej.

Jak pisze E. Sheffer - dziecko z autyzmem może czekać izolacja wynikająca z poważnej niepełnosprawności albo ma szansę na adaptację w przypadku ponadprzeciętnych zdolności²⁷. Idea edukacji włączającej z całym towarzyszącym jej wachlarzem instytucjonalnym, edukacyjnym, terapeutycznym i socjalnym wydaje się jedynym kierunkiem i gwarantem egzystencji naznaczonej godnością i prawem do pełnego i owocnego życia. Obecne statystyki dotyczące autyzmu potwierdzają znacząco postępujący wzrost jego przypadków. Dla przykładu dane pochodzące z podręcznika metodycznego wydanego na polecenie MEN, wskazują na szacunkową liczbę dzieci i młodzieży w wieku 0-18 lat z ASD na 72,1 tys. w 2022 r.²⁸. Według innych źródeł na 2022 rok wskazania te przekroczyły już 80 tys. przypadków²⁹.

Tymczasem liberalizacja polityki zdrowotnej wiąże się z jej doskonaleniem poprzez wyrugowanie chorób genetycznych i przewlekłych, dążeniem do zmniejszania kosztów leczenia. Niepełnosprawność – szczególnie w odniesieniu do chorób terminalnych, poważnych zaburzeń rozwojowych – jest obecnie uznawana za przypadki usprawiedliwiające samobójstwo wspomagane, w tym eutanazję. Pozwala to sądzić o coraz bardziej popularnych w medycynie praktykach opartych o utylitaryzm i ideologie a usuwaniem w cień dobra pacjenta i wartości każdego życia. W. J. Zdaniem Zdzisławy Piątek powstają pytania o granice bezpiecznej ingerencji w biologiczny wymiar natury ludzkiej w tym także pytanie o ingerencje eugeniczne³⁰. Współczesne badania genetyczne nie dotyczą tylko prac nad roślinami i zwierzętami modyfikowanymi genetycznie (GMO), ale jak pisze wspomniana autorka, ludzkość zaczyna ogrywać rolę Pana Boga. Konkluduje ona następująco: *istnieją bowiem obawy, że rozwijając inżynierię genetyczną naukowcy de facto przyznają sobie boskie prerogatywy i uzurpują odgrywanie „rol Boga” nie posiadając boskiej mądrości ani jego wszechmocy*³¹. Klonowanie, eksperymenty transgeniczne, selekcja aborcyjna, dzieci „śnieżynki” pozostające w ciekłym azocie w ramach preselekcji embrionów w zapłodnieniu *in vitro*³² i wiele innych współczesnych technik rozwoju i rozrodu noszą cechy procesów selekcyjnych, gdzie c z ł o w i e k decyduje, kto ma żyć a kto na to nie zasługuje, kto jest lepszy w sensie społecznych korzyści a kto nie może obciążać społeczeństwa.

6. Asperger a współczesność i wartość życia ludzkiego

Zastosowanie w nazewnictwie klinicznym zespołu cech odpowiadających opisowi Hansa Aspergera i jego aktualność przez wiele lat w nomenklaturze psychologiczno-pedagogicznej czy psychiatrycznej legitymizowała zasadność użycia eponimu. Przez wiele lat postać Aspergera była poza wszelkimi konotacjami dotyczącymi nazizmu, eugeniki, „czystości rasy”. Jak piszą S. Baron-Cohen, A. Klin, S. Silberman i in. *Asperger (...) nie tylko kolaborował z nazistami, ale aktywnie przyczyniał się do nazistowskiego programu eugenicznego, kierując głęboko upośledzone dzieci do Am Spiegelgrund (...) gdzie dzieci były zabijane w ramach nazistowskiego celu, jakim było eugeniczne stworzenie genetycznie "czystego" społeczeństwa poprzez "higienę rasową" i eliminację istnień uznanych za "ciężar" i "niewarte życia"*³³. Jak pogodzić historię Aspergera z należnym mu w nauce uznaniem i estymą? Jego zaangażowanie

²⁷ Tamże, s. 333-334.

²⁸ E. Pisula E., *Zaburzenia ze spektrum autyzmu*, [w:] *Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno- specjalistycznego*, W. Otrębski i in. (red.), Lublin 2022, s.169-179.

²⁹ Podane liczby wynikają z szacunków na portalu Serwis Zdrowie , <https://zdrowie.pap.pl/rodzice/spektrum-autyzmu-diagnozy-na-wyrost-czy-faktyczny-wzrost-przypadkow>, dostęp: 21. 03. 2024.

³⁰ Z. Piątek, *Eugenika. Zagrożenie czy nadzieja ludzkości*, Toruń 2019, s. 166.

³¹ Tamże, s. 167.

³² Por. E. Black, *Wojna przeciw słabym. Eugenika i amerykańska kampania na rzecz stworzenia...*

³³ S. Baron-Cohen, A. Klin, S. Silberman *et al.*, *Did Hans Asperger actively assist the Nazi euthanasia program?*. *Molecular Autism* 9, 28 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13229-018-0209-5>.

badawcze w prace na rzecz dzieci autystycznych koliduje z jednoczesnym skazywaniem najbardziej bezbronnej części społeczeństwa na dehumanizację i ostateczną eliminację. Badacze skandynawscy, gdzie eugenika święciła również swoje triumfy, podkreślają obecnie znaczenie legislacji w tym prawa europejskiego w stosunku do osób autystycznych³⁴. Obecnie przyjęto *Resolution on harmonising the rights of autistic persons*³⁵. Z przyjętej rezolucji wynika, że obecnie w krajach Unii Europejskiej mieszka około 100 mln osób z niepełnosprawnościami, z czego 5 mln to osoby z autyzmem (1 na 100 osób). Wymienione w rezolucji trudności, na jakie napotykają osoby z autyzmem, nakładają na kraje członkowskie szczególne zadania, w tym ochronę i włączenie osób autystycznych we wszystkie sektory życia społecznego. Ich celem ma być wspieranie i gwarantowanie ram ustawodawczych i politycznych w zakresie uczestnictwa w życiu społecznym, usprawnienia we wszystkich aspektach edukacji, opieki zdrowotnej i diagnostyki a także uznania europejskiej karty z niepełnosprawnością za dokument uwzględniający ochronę osób ze spektrum autyzmu³⁶. Ochrona osób autystycznych nie idzie jednak w parze z ochroną życia, czego potwierdzeniem są akty prawne dopuszczające aborcję³⁷ i eutanazję³⁸.

7. Od badań naukowych do naruszenia fundamentalnych praw moralnych

Najbardziej wymowne stanowisko w obronie życia ludzkiego i godności osoby ludzkiej stanowią encykliki Jana Pawła II, w tym *Evangelium vitae*, w której pisze on: *stajemy tu w obliczu jednego z najbardziej niepokojących objawów „kultury śmierci”, szerzącej się zwłaszcza w społeczeństwach dobrobytu, charakteryzujących się mentalnością nastawioną na wydajność, według której obecność coraz liczniejszych ludzi starych i niesprawnych wydaje się zbyt kosztowna i uciążliwa. Ludzie ci bardzo często są izolowani przez rodziny i społeczeństwo, kierujące się prawie wyłącznie kryteriami wydajności produkcyjnej, wedle których życie nieodwracalnie upośledzone nie ma już żadnej wartości*³⁹. Prof. Mieczysław A. Krąpiec OP również wyraźnie zaznaczał swoje stanowisko wobec aborcji i eutanazji, uznając je za zabieg liberalnych ideologii, środek indoktrynacji i przekonania innych o rzekomej wolności, samostanowieniu, prowadzących w istocie do odrzucenia podmiotowości i godności drugiej osoby⁴⁰. Relatywizm w postrzeganiu norm i zasad etycznych prowadzi w rezultacie do indyferentyzmu, co przejawia się w postawach liberalnych, niedostrzeganiu wartości życia innych a nawet przypisywaniu sobie prawa do decydowaniu o nich: czy mają prawo do życia i na ile jest ono społecznie, ekonomicznie czy medycznie uzasadnione. Jednym z zagrożeń dla godności i formą zniewolenia człowieka jest zdaniem K. Chałas aborcja i eutanazja, jako grupa czynników usytuowanych w medycynie⁴¹. Są one dzisiaj uznawane za dobre rozwiązania, przynoszące możliwość wyboru i ograniczanie cierpienia. Współczesny świat uznał, że zasady bioetyczne uzasadniają i legitymizują decyzje o uznaniu *życia niegodnego życia*⁴². *Podobieństwa między eugeniką a współczesną bioetyką sięgają również sfery ideologii.*

³⁴ R. van Kessel, S. Walsh, A. N. V. Ruigrok *et al.*, *Autism and the right to education in the EU: policy mapping and scoping review of Nordic countries Denmark, Finland, and Sweden*, *Molecular Autism* 10, 44 (2019). <https://doi.org/10.1186/s13229-019-0290-4>.

³⁵ *Resolution on harmonising the rights of autistic persons*, 2023/2728(RSP), [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2023/2728\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2023/2728(RSP)), (dostęp: 07.01.2024).

³⁶ Tekst wspomnianej rezolucji, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/B-9-2023-0390_PL.html, (dostęp: 07.01.2024).

³⁷ D. Szelewa, *Prawa reprodukcyjne w Europie i w Polsce: zakaz, kompromis czy wybór*, Warszawa 2017.

³⁸ S. Puzyński, *Eutanazja-refleksje psychiatry*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, tom XI/1, rok 2012, s. 77-93; A. Mączkowska, *Czy żyjemy w cywilizacji śmierci? Etyczny aspekt eutanazji dzieci*, „Sztuka Leczenia” 2015, nr 1-2, s. 65-74.

³⁹ *Evangelium Vitae Ojca Świętego Jana Pawła II o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*, 64.

⁴⁰ Por. M. A. Krąpiec, *Bardziej być*, Lublin 2006.

⁴¹ K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom*, Lublin-Kielce 2003, s. 264-268.

⁴² W. I. Smith, *Kultura śmierci. Gdy medycynie wolno szkodzić*, przeł. M. Reda, Kraków 2019, s. 71.

Obydwa ruchy odrzucają jednakową wartość moralną istot ludzkich. Obydwa wyrastają z utylitaryzmu, dążąc do pomnożenia ogólnego szczęścia ludzkości i zmniejszenia jej cierpień, niejednokrotnie kosztem indywidualnych praw człowieka⁴³. Wielu współczesnych naukowców podąża w kierunku technologii i anty-antropocentrycznej perspektywie w badaniach i medycynie. Przykładem jest Peter Singer⁴⁴, w którego poglądach istotną kwestią jest jakość życia a nie samo życie.

8. Niepełnosprawność w optyce społecznej a pedagogiczne konsekwencje

Nasuwają się pytania o pedagogiczne konsekwencje udoskonalania człowieka przez medycynę, określone regulacje prawne w tym decyzje o ludzkim życiu. W *Evangelium Vitae Ojca Świętego Jana Pawła II o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego* czytamy: *W takim klimacie cierpienie, które nieustannie ciąży nad ludzkim życiem, ale może też stać się bodźcem do osobowego wzrostu, zostaje „ocenzurowane”, odrzucone jako bezużyteczne, a nawet jest zwalczane jako zło, którego należy unikać zawsze i we wszystkich okolicznościach*⁴⁵. Rodzi się pytanie o granice odczuwanego dyskomfortu, które uzasadniałyby decyzje o przerwaniu ludzkiego cierpienia. Kto i co może dokonywać ostatecznych wyborów i kategoryzacji jakości życia w celu podjęcia ostatecznej decyzji o jego zakończeniu? W chrześcijańskiej wizji człowieka jako bytu osobowego i wolnego⁴⁶, pytanie to staje się bezzasadne i merytorycznie nielogiczne. O. Krąpiec uważa, że *skoro godność osoby ludzkiej jest najwyższym dobrem i skoro człowiek w swoich osobowych aktach decyzyjnych jest suwerenem, to w aspekcie swojego osobowego działania (...) jest niezależny i sam tylko, bez związania nakazami i zakazami społecznymi, może i powinien rozwijać swe życie osobowe*⁴⁷. Dyrektywy społeczne mogą jednak obowiązywać człowieka tylko wówczas, (...) *o ile ten w swym wolnym sumieniu uzna się wobec nich za związanego moralnie*⁴⁸. Obniżająca się wrażliwość na wartość życia ludzkiego i jego bezosobową formę (zanik godności i nienaruszalności ludzkiego życia w obliczu interesów ekonomicznych, demograficznych i biotechnologii) stawia przed edukacją - w tym pracą i opieką nad osobami z niepełnosprawnością - szczególne zadania etyczne. W edukacji – szczególnie współcześnie – praca z dzieckiem i jego niezaprzeczalne prawo do życia i rozwoju – niezależnie od dysfunkcji i stopnia niepełnosprawności - wymaga nienagannej kondycji zawodowej w tym przede wszystkim moralnej.

Zakończenie

Pedagogika jako dyscyplina teoretyczno-praktyczna o tyle spełnia swoją rolę, jeśli pochyla się nad problemami człowieka w różnych etapach jego życia, niezależnie od towarzyszących mu trudności. Pedagogika łączy się z etyką, co podkreślał m. in. J. Woroniecki⁴⁹ w swojej koncepcji wychowawczej. Dobro dziecka jest niepodważalną wartością i niezależnie od panujących i „modnych” ideologii, „obowiązującej” poprawności politycznej powinno prowadzić do pracy wychowawczej, socjalnej czy pomocy medycznej opartej na wartościach chrześcijańskich lub też opartych o zasady antropocentryzmu. Te jednak muszą stanowić kompas w pracy pedagoga i każdego, kto decyduje o losie innych. Nikt i nic zatem nie powinien uzasadniać

⁴³ Tamże, s. 73.

⁴⁴ Autor dwóch kontrowersyjnych książek - *Wyzwolenie zwierząt* i *Etyka praktyczna* proklamujących tzw. nową etykę.

⁴⁵ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium Vitae*, 23.

⁴⁶ Patrz: M. A. Krąpiec, *Człowiek jako osoba*, Lublin 2005, s. 158.

⁴⁷ Tamże, s. 159.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ J. Woroniecki J. *Program pedagogiki integralnej*, [w:] J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Kraków 1961a, s. 11–32; J. Woroniecki, *Rozwój osobistości człowieka. Dynamiczny aspekt personalizmu*, [w:] J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Kraków 1961b, s. 59–92; J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1–3, Lublin 2013.

jakiegokolwiek prawa i dyspozycji do podejmowania decyzji o ludzkim życiu. *Sprawa życia oraz jego obrony i promocji nie jest wyłączną prerogatywą chrześcijan. Choć czerpie swe niezwykle światło i moc z wiary, należy do każdego ludzkiego sumienia, które dąży do prawdy i któremu nie są obojętne losy ludzkości. Życie ma w sobie niewątpliwie coś świętego i religijnego, ale ten jego aspekt nie dotyczy tylko wierzących: chodzi bowiem o wartość, którą każda ludzka istota może pojąć także w świetle rozumu i dlatego bez wątpienia odnosi się ona do wszystkich*⁵⁰.

Bibliografia:

1. Asperger H., *Heilpädagogik: Eine Einführung in die Psychopathologie des Kindes für Ärzte, Lehrer, Psychologen, Richter und Fürsorgerinnen*, Wien 1968.
2. Attwood T., *Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik*, Gdańsk 2013.
3. Baron-Cohen S., Klin A., Silberman S. et al., *Did Hans Asperger actively assist the Nazi euthanasia program?. Molecular Autism* 9, 28 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13229-018-0209-5>; dostęp: 13.02.2024.
4. Berger M., *Hans Asperger. Sein Leben und Wirken*, „Heilpädagogik”, 4/2007, s. 29–32.
5. Black E., *Wojna przeciw słabym. Eugenika i amerykańska kampania na rzecz stworzenia rasy panów*, przeł. H. Jankowska, Warszawa 2004.
6. Błażejowska K., *Bezdušní. Zapomniana zagłada chorych*, Wołowiec 2023, s. 12.
7. Chałas K., *Wychowanie ku wartościom*, Lublin-Kielce 2003.
8. Charbicka M., *Dziecko z zespołem Aspergera*, Warszawa 2015.
9. Conroy M., *Nazistowska eugenika. Prekursorzy, zastosowanie, następstwa*, przeł. Violetta Dobosz, Katowice 2021.
10. Czech H., *Asperger und der Nationalsozialismus: Geschichte einer Verstrickung*. Gießen: Psychosozial 2023. ISBN 978-3-8379-3188-4.
11. Czech H., *Hans Asperger und der Nationalsozialismus: Konturen einer Kontroverse*. In: Monatszeitschrift Kinderheilkunde. 168 (Suppl 3), 2020, S. 163–175. ISSN 0026-9298.
12. Czech H., *Hans Asperger. National Socialism, and „race Hygiene“ in Nazi-era Vienna*. In: *Molecular Autism*. 9 (1), 2-18, S. 2–43. ISSN 2040-2392, <https://doi.org/10.1186/s13229-018-0208-6>, dostęp: 16.03.2024.
13. Encyklika Piusa XI „*Casti connubi*” z 31.12. 1930 roku, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pius_xi/encykliki/casti_connubi_31121930.html, dostęp: 17.03.2024.
14. *Evangelium Vitae Ojca Świętego Jana Pawła II o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego*.
15. Kozdroń A., *Zespół Aspergera. Zrozumieć, aby pomóc*, Warszawa 2015.
16. Krąpiec M. A., *Bardziej być*, Lublin 2006.
17. Krąpiec M. A., *Człowiek jako osoba*, Lublin 2005.
18. Maleczek W., Malina P., Tatzler E. und Waldhauser F., *Hans Asperger; Leben und Wirken 1931 bis 1946. Er war kein Handlanger der NS-Kindermörder vom „Spiegelgrund“*. In: *Monatsschrift Kinderheilkunde*. 168 (Suppl 3), 2020, S. 176–187, s. 176, ISSN 0026-9298.
19. Mączkowska A., *Czy żyjemy w cywilizacji śmierci? Etyczny aspekt eutanazji dzieci*, „Sztuka Leczenia” 2015, nr 1-2 str. 65-74.
20. Piątek Z., *Eugenika. Zagrożenie czy nadzieja ludzkości*, Toruń 2019.
21. Pisula E., *Zaburzenia ze spektrum autyzmu*, [w:] *Standardy przebiegu oceny funkcjonalnej oraz planowania wsparcia edukacyjno- specjalistycznego*, W. Otrębski i in. (red.), Lublin 2022, s.169-179.

⁵⁰ *Evangelium Vitae Ojca Świętego Jana Pawła II*, 101.

22. Pużyński S., *Eutanazja-refleksje psychiatry*, „Rocznik Teologii Katolickiej”, tom XI/1, rok 2012, s. 77-93.
23. *Resolution on harmonising the rights of autistic persons*, 2023/2728(RSP), [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2023/2728\(RSP\)](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?lang=en&reference=2023/2728(RSP)), dostęp: 07.01.2024.
24. Serwis Zdrowie, <https://zdrowie.pap.pl/rodzice/spektrum-autyzmu-diagnozy-na-wyrostczy-faktyczny-wzrost-przypadkow>, dostęp: 21. 03. 2024.
25. Sheffer E., *Dzieci Aspergera. Medycyna na usługach III Rzeszy*, Poznań 2019.
26. Smith W. I., *Kultura śmierci. Gdy medycynie wolno szkodzić*, przeł. M. Reda, Kraków 2019.
27. Szelewa D., *Prawa reprodukcyjne w Europie i w Polsce: zakaz, kompromis czy wybór*, Warszawa 2017.
28. van Kessel R., Walsh S., Ruigrok A.N.V. et al., *Autism and the right to education in the EU: policy mapping and scoping review of Nordic countries Denmark, Finland, and Sweden*, *Molecular Autism* 10, 44 (2019),1-15. <https://doi.org/10.1186/s13229-019-0290-4>.
29. Wieliński T. B., *Wojna lekarzy Hitlera*, Warszawa 2021.
40. Wing, L., *Asperger's syndrome: a clinical account*, „Psychological Medicine” 11(1) /1981, s. 115–129.
30. Woroniecki J. *Program pedagogiki integralnej*, [w:] J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Kraków 1961 a, s. 11–32.
31. Woroniecki J., *Rozwój osobistości człowieka. Dynamiczny aspekt personalizmu*, [w:] J. Woroniecki, *Wychowanie człowieka. Pisma wybrane*, Kraków 1961b, s. 59–92.
32. Woroniecki J., *Katolicka etyka wychowawcza*, t. 1–3, Lublin 2013.